

N:o 9.

Ank. till Riksd. kansli den 22 april 1897, kl. 11 f. m.

Sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande, i anledning af dels Kongl. Maj:ts proposition n:o 37 med förslag till lag angående vapenöfning för utrönande af härens krigsberedskap, dels Kongl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjerde hufvudtiteln i punkten 30 gjorda framställning om anslag till försöksmobilisering, dels ock Kongl. Maj:ts proposition n:o 38 angående dagaflöning åt värnpliktig vid tjenstgöring i visst fall under år 1898.

I den till Riksdagen den 16 januari innevarande år aflåtna proposition angående statsverkets tillstånd och behof har Kongl. Maj:t under riksstatens fjerde hufvudtitel i punkten 30 föreslagit Riksdagen:

att för utförande under år 1898 af försöksmobilisering och dermed sammanhängande fälttjenstöfningar vid en arméfördelning på extra stat för sagda år bevilja 700,000 kronor.

Uti särskild, till Riksdagen den 5 februari detta år aflåten proposition, n:o 37, har Kongl. Maj:t föreslagit Riksdagen att antaga en så lydande:

L a g

angående vapenöfning för utrönande af härens krigsberedskap.

Härigenom förordnas, att oberoende af den tjenstgöring för utbildning, som åligger värnpliktig enligt § 27 värnpligtslagen, värnpliktig,
Bih. till Riksd. Prot. 1897. 4 Saml. 2 Afd. 9 Häft. (N:o 9.)

som år 1898 tillhör beväringens första uppbåd vid den del af hären, Konungen bestämmer, skall vara pliktig att under sagda år för vapenöfning, som afser utrönande af härens krigsberedskap, tjenstgöra enligt de närmare bestämmelser, Konungen meddelar, under högst femton dagar, in- och utryckningstid till sådan öfning oberäknad; skolande i fråga om sagda öfning för öfrigt gälla hvad i värnpligtslagen finnes stadgadt angående värpligtigs tjenstgöring under fredstid, dock att hvad i § 31 värnpligtslagen stadgas i fråga om åttlydnad af påbud, hvarigenom värnpliktig inkallas till tjenstgöring vid utbrott af eller fara för krig, skall ega tillämpning med afseende på inkallelse till ifrågavarande vapenöfning.

Derjemte har Kongl. Maj:t uti propositionen n:o 38, aflåten den 5 februari 1897, föreslagit Riksdagen:

att medgifva, att värnpliktig, som under år 1898 för undergående af öfning, som afser utrönande af härens krigsberedskap, fullgör tjenstgöring utöfver den, som enligt § 27 värpligtslagen honom åligger, må åtnjuta dagaflöning för den öferskjutande tiden med tjugu öre om dagen, att till honom efter slutad öfning kontant utbetalas.

Till det vid statsverkspropositionen fogade statsrådsprotokoll öfver landtförsvärens ärenden den 14 januari detta år har föredragande departementschefen erinrat, hurusom han i yttrande till statsrådsprotokollet den 2 januari 1896 fäst uppmärksamheten på en särskild åtgärd, afsedd att underkastad 1892 års härordningsreform, hvilken med år 1897 kunde anses vara i hufvudsak genomförd, en pröfning af så praktisk art, som fredsförhållandena medgäfvit, nemligen en *försöksmobilisering*.

Departementschefen hade då påpekat, hvilken hög betydelse för utfallet af ett nutida krig, icke minst då det skulle utkämpas försvarsvis, en snabb och ordnad mobilisering af de för krigets utförande erforderliga stridskrafterna egde; och då han nu framkomme med ett bestämdt förslag rörande ett mobiliseringsförsöks utförande år 1898 med en af arméfördelningarna, ansåge han sig böra närmare utveckla de skäl, hvarpå detta förslag grundades, och de verkningar i fråga om landets försvarsförmåga förslaget skulle medföra, om detsamma med Kongl. Maj:ts och Riksdagens samtycke komme till utförande.

Under fredstid tillhörde det krigsstyrelsen att utarbета sådana planer för krigsmagtens användande vid ett fredsbrott, hvilka med tillämpning af gällande organisation för personalen, med användande af tillgängliga materiella hjälpmedel och med stöd af gällande lagar och författningar kunde anses utförbara. När det gällde härens försättande på krigsfot, funnes alltså att följa i detalj gående planer för personalens inkallelse under fanorna och ordnande i smärre trupperheter af olika storlek och sammansättning samt deras hoförande till större enheter. Planer funnes uppgjorda för anskaffande af nödigt antal hästar och fordon för trupper och trängafdelningar, för personalens beväpning samt för anskaffning af utrednings- m. fl. persedlar för såväl personal som materiel. Förslag funnes utarbetade rörande truppernas inqvartering och förpläging under mobiliserings-, uppmarsch- och koncentrerings-tiderna, hvarjente ganska vidlyftiga beräkningar vore gjorda för användandet af landets kommunikationer på ett sådant sätt, att trupperna snarast möjligt kunde grupperas inom och koncentreras till de mest hotade områdena. Med gemensamma namn kallades dessa, redan i fred utförda beräkningar och förslag, mobiliserings-, uppmarsch- och koncentreringsplaner.

Under forna dagars krig, då i allmänhet händelserna följt mindre snabbt på hvarandra än i våra dagar, och då månader, för att ej säga år kunnat förflyta mellan en krigsförklaring och de afgörande sammandrabbningarna mellan motståndarne, hade ofta den försvarande kunnat icke blott förfoga öfver en ganska rundlig tid för att ordna sina stridskrafter, utan ock under krigets gång i väsentlig grad godtgöra hvad som möjligen brustit i krigsförberedelserna. Detta hade varit krigsrustningarnas tid, och från en viss synpunkt sedt hade det just varit dessa, ända till ett fredsbrott och ännu längre uppskjutna, ganska omständliga rustningar, som åt krigen gifvit deras långdragna karakter.

Om krigsrustningar i denna mening kunde man ej i våra dagar tala, utan erfarenheten från senare tidens historia lärde, att de första krigshändelserna plägade följa så snabbt på fredsbrottet, att det land, som i fråga om ett anfalls afvärjande ej redan undangjort sina rustningar eller ej redan i fred i viss mån lefde rustadt, härigenom faktiskt vore så underlägset i försvarskraft, att vanligen ingen bot vore möjlig. Allt, som under fred kunde förberedas, måste vara förberedt, och på den korta mobiliseringsordern från högsta ort måste sättas i gång ett maskineri så väl konstrueradt, att öfvergången från fredsfot till krigsfot följde så att säga af sig sjelf och tillika på kortast möjliga tid.

Det låge i sakens natur, att när tidsfrågan vore af så stor be-

tydelse, och då under en kort tid ett så stort arbete skulle utföras, som det, hvilket departementschefen inledningsvis vidrört såsom nödvändigt för öfvergången från freds- till krigsfot, en felaktighet i mekanismen kunde föranleda, att hela maskineriet råkade i olag, och om då denna felaktighet ej så att säga berodde på yttre åverkan, utan låge i sjelfva den plan, efter hvilken maskindelarna hopsatts — i sjelfva mobiliseringsplanerna — vore den så mycket svårare att afhjelpa.

Vid uppgörandet af arméns mobiliseringsplaner hade det därför varit med den yttersta omsorg, som man sökt sätta sig in i alla frågor rörande orsak och verkan, man hade med synnerlig omsorg öfvervägt hvad följderna af den eller den åtgärden kunde blifva, hvad den eller den tidsbestämmelsen för verkställandet af en handling kunde hafva för inflytande på dess utförbarhet, huru lång tid den eller den förrättningen kunde kräfva o. s. v. Men vid bestämmandet af dessa, nästan otaligt många faktorer, som hvar i sin mån inverkade på utgången af det hela, hade man i många fall icke någon verklig erfarenhet att lita till af den enkla och för oss synnerligen glädjande anledning, att vår armé aldrig, sedan man börjat tala om mobilisering i nutida mening, behöft utföra någon sådan. Man hade därför nödgats stödja sig på erfarenheten dels från mest liknande fredsförhållanden, dels från andra land, der armén verkligen mobiliserats, men i de fall, då ingendera af dessa erfarenheter kunnat lemna någon ledning, har man nödgats uteslutande taga den individuella omdömesförmågan till hjälp, och detta gälde i all synnerhet i fråga om beräkningen af den tid, de olika förrättningarna kräfde.

Äfven vid tidsbestämningarna hade man naturligtvis god ledning af jmförelsen såväl med fredsförhållandena som med förhållandena i utlandet, men vid anlitaudet af den första utvägen stötte man dock på den svårigheten, att man vid en mobilisering rörde sig med sådana massor af folk och materiel mot under fredstid, att en jmförelse ofta blefve vansklig att göra — för att ej tala om att stundom all motsvarighet saknades — och vid anlitaudet af den senare utvägen hade man att öfvervinna de svårigheter, som framstode vid beräkandet af nationella olikheters inflytande, såsom olika folktäthet, olika kommunala förhållanden m. m., hvarjemte ändå alltid återstode öfvervunnen den stora svårighet, som låge i sjelfva vårt härordningssystem »stam och beväring», hvilket system ej tillämpades i något annat land.

Endast genom ett verkligen utfördt mobiliseringsförsök, dervid gällande planer tillämpades, så långt fredsförhållandena medgäfve, vore det i sjelfva verket möjligt att i detalj granska hållbarheten af desamma,

och här om någonsin komme det att visa sig, hvad inflytande detaljerna hade på utförbarheten af det hela.

Departementschefen anhölle att få nämna en del af dessa detaljer och påpekade i sådant afseende, hvilket inflytande på hela mobiliseringens gång det torde hafva, om de talrika personliga inkallelseorderna till såväl stam- som beväringsspersonal hunne uppsättas på den härför i mobiliseringsplanerna anslagna tiden, om dessa order hunne inom härför beräknad tid komma vederbörande till handa, om de inkallade verkliga hunne inställa sig på den härför beräknade tiden och hvilket procenttal af dem, som ej infunne sig.

Det vore med ledning af de tider, som härför efter bästa förstånd *beräknats*, som planerna för alla mobiliseringstransporter på jernväg eller sjöledes blifvit uppgjorda, och hvad särskildt de härvid mest betydelsefulla transportmedlen, jernvägarne, beträffade, behöfde man blott något så när känna fredsförhållandena för att fatta, hvilken villervalla, som kunde uppstå, om, i följd af de olika kontingenternas försenade ankomst, tidtabeller eller tågsammansättningar måste ändras, hvartill dessutom komme, att de anstalter, som träffats för kontingenters eller truppers inquartering eller förplägning, måste ersättas med andra just vid en tid, då man hade minsta tillfälle att omarbete de uppgjorda planerna.

I fråga om fältarméns beklädnad, utredning och förseende i öfrigt med krigsmateriel hade ett mobiliseringsförsök äfven sin betydelse. Härigenom gåfves nemligen krigsstyrelsen tillfälle att kontrollera, huruvida arméns utrustning i dessa afseenden vore fullständig och ändamålsenlig. Hvad fullständigheten beträffade, är denna visserligen i det stora hela lätt att kontrollera utan något mobiliseringsförsök, men dock ej i alla delar. Departementschefen påpekade sålunda, att undersökningar i fred ej kunde till fyllest visa, till hvilken omfattning beväringssmanskaper sjelf anskaffade de s. k. småpersedlarne och särskildt skodonen, af hvilkas brukbarhet i fält marschförmågan så väsentligt berodde; och likväl vore det på kännedomen härom, som de beräkningar borde grundas, enligt hvilka dylikaersedlar upplades i fredsförråd. Under de årliga beväringsofningarna sökte man visserligen komma till klarhet i dessa förhållanden genomersedelmönstringar, men dessa kunde naturligtvis endast omfatta de två yngsta åldersklasserna, under det att långt flera inginge i de mobiliserade truppförbanden.

I fråga omersedlars m. m. ändamålsenlighet framhölles den omständigheten, att det vore viktigt utröna, huru uniformerna passade de äldre årsklassernas manskap. Befunnes mera omfattande förändringar

nödvändiga, kunde detta hafva inflytande såväl på tillverkningen vid härefter skeende nyanskaffningar som på sammansättning och utredning af de handtverksafdelningar och verkstäder, som vid en verklig mobilisering borde träda i verksamhet, hvarjemte äfven med ledning häraf måste beräknas, till hvilket antal civila handtverkare måste tagas i anspråk.

Först när man kommit till insigt om huru persedlarna passade, och hvilken tid, som åtginge till erforderliga ändringar, kunde man beräkna den tidpunkt, då truppafdelningen kunde vara till fullo beklädd. Och om man vände uppmärksamheten till krigsmaterielen i öfrigt, insåges lätt, hvilka lärdomar ett mobiliseringsförsök kunde lemna i frågor rörande tidsåtgång för materielens utlemning och utredning, transport och fördelning, de olika fordonens packning, aptering af artilleriammunition m. m. Endast när dylika faktorer medtoges i beräkningen till sin rätta storlek, blefve det möjligt att säga, om trupperna verkligt kunde stå marschfärdiga de dagar, som i mobiliseringsplanerna beräknats.

En annan viktig fråga, på hvilken i sjelfva verket allenast en försökmobilisering kunde gifva svar, och på hvilken marschfärdigheten lika mycket berodde som på ofvan nämnda förhållanden, gälde anskaffningen af hästar. Utan träng komme en trupp ej långt, men för trängens utrustning behöfdes ett så stort antal hästar, att en utskrifningslag för hopbringandet af hela antalet måst antagas, då man ingalunda kunnat lita på att genom frivilliga aftal vara i stånd anskaffa sådana massor. När denna utskrifningslag skulle tillämpas, kunde tillvägagåendet härvid närmast jämföras med personalens inkallelse, och hvad som sagts om denna sist nämnda, gälde då ock i viss mån i fråga om hästanskaffningen: allenast ett mobiliseringsförsök kunde ådagalägga, om hästarne på de tider och orter, som beräknats i mobiliseringsplanerna, kunde stå till vederbörande truppers och trängformationers förfogande. Och ehuru departementschefen, af skäl till hvilka han skulle återkomma, ej ansåge sig böra, i fråga om anskaffning af hästar och fordon, föreslå ett förfarande, som fullt motsvarade det, hvilket under verklig mobilisering borde följas, kunde dock äfven i nu berörda afseende genom lämpliga anordningar viktiga erfarenheter af många slag komma armén till godo.

I fråga om mobiliseringsförsökets betydelse för att utröna ändamålsenligheten af de planer, som blifvit uppgjorda för truppernas underhåll och inqvartering under mobiliseringstiden, skulle visserligen kunna invändas, att man hvarje år hade tillfälle att anställa försök, vilkas utfall

äfvén kunde gifva ledning i nu berörda afseende. Betänkte man emellertid, hvilka ofantligt mycket större massor af såväl folk som hästar, som sammanfördes på en plats vid en mobilisering, mot hvad som skedde vid sammandragningen till de vanliga fredsöfningarna, och tillika att underhållsfrågan under fred både kunde ordnas och verkligen äfvén ordnades lång tid i förväg, under det den vid mobilisering måste lösas efter ganska kort varsel, borde man utan svårighet finna, huru vanskligt det vore att i denna fråga blott räkna med vanlig fredserfarenhet, synnerligast som ett bristfälligt ordnande af inqvarterings- och underhållsfrågorna under mobiliseringstiden lika säkert kunde göra hela mobiliseringens regelrätta gång om intet, som fel i andra, förut berörda afseenden.

Beträffande de s. k. mobiliseringstransporterna, kunde blott en försöksmobilisering — ehuru ej ens den fullständigt, när det blott gälde en enda fördelning — visa, huruvida transportplanerna vore rätt uppgjorda och personal och materiel tillräckliga för transportens obehindrade gång, eller om några rubbningar uppstode, hvilka man ej på förhand kunnat beräkna och hvilka nu allenast blefve nyttiga lärospån, under det de vid en verklig mobilisering skulle kunna lända till obotlig skada.

Departementschefen ansåge, att hvad han nu anfört i sjelfva verket torde vara till fyllest för att motivera anställandet af ett sådant mobiliseringsförsök, som det föreslagna, och att af denna motivering ock med all önskvärd tydlighet borde framgå, hvilka frukter i fråga om arméns stridbarhet kunde vara att vänta, när sedermera rönen från det gjorda försöket hunnit sofrats och, der förhållandena det påkallade, omsättas i ändamålsenligare bestämmelser än de förut gällande. Men ej allt det gagn, som vore möjligt att vinna af mobiliseringsförsöket, ernåddes, om man skulle stanna vid sjelfva mobiliseringen i egentlig mening, d. v. s. de lägre truppförbandens uppbringande till fältfot och vederbörliga utrustning, hvarefter de marschfärdiga truppena åter skulle afrusta och hemförlofvas. Ett dylikt tillvägagående vore detsamma som att släppa ur händerna det allra yppersta tillfälle att pröfva de mobiliserade truppernas fältduglighet, hvaraf möjligheten för vårt land att försvara sig lika mycket berodde som af sjelfva mobiliseringens utförbarhet.

Under fredsöfningarna, synnerligen under större fälttjänstöfningar, hade vi visserligen haft tillfälle att pröfva våra värnpligtiges duglighet i nyss berörda afseende efter närmare 90 dagars öfning, men det borde märkas, att erfarenheten härvid allenast kunnat utsträckas till en årsklass, hvilken under det ifrågavarande året och det närmast föregående erhållit sin utbildning, under det att vid en verklig mobilisering truppena understundom måste, för att uppbringas till fältstyrka, taga i

anspråk ända till 7:de och 8:de klasserna, d. v. s. folk, som under 4 å 5 år ej haft minsta tillfälle att underhålla sina förvärfvade färdigheter i vapnets bruk. Någon erfarenhet om dylikt manskaps fältduglighet egde vi ej.

Härtill komme, att en hel del af de vid mobilisering inkallade beväringmännen utgjordes af f. d. stamanstälde, hvilka efter en tjänstgöring vid stammen, som ofta blott uppgått till 2 år, vore förpligtade att kvarstå i 3:dje klassen under hela den tid, de eljest skulle tillhört beväringens båda uppbåd. Att utröna tjänstbarheten hos sådant folk, som måhända ej på 11 eller 12 år deltagit i några öfningar, vore så mycket mera af nöden, som de, ehuru tillhörande beväringen, hittills vid mobiliseringsplanernas uppgörande satts i samma kategori som tjänstgörande stampersonal.

I viss mån kunde det nu sagda äfven tillämpas på sådan befälspersonal, som trädt ur aktiv tjänst, men med skyldighet att vid mobilisering återinträda.

Ett mobiliseringsförsök erbjöde enda möjligheten att åter bringa dessa olika kategorier af personal under fanorna för ett gemensamt uppträdande, och om hvarje dylikt inkallande af äldre årsklasser och i krigstid disponible i öfrigt erkänts vara af stor nytta vid utrönandet af en trupps verkliga användbarhet i krig, vore en dylik åtgärd hos oss så mycket mer af nöden än i andra land, som vårt härordningssystem »stam och beväring» icke allenast gjorde sättet för personalens inkallande mera kompliceradt än på andra håll, utan ock gjorde de olika truppdelarnes sammansättning af stam, f. d. stam och vanligt beväringsskaps till ett synnerligen svårlöst problem.

Då departementschefen alltså nu föresloge ej allenast försöksmobilisering af en arméfördelning, utan ock derpå följande fälttjänst-öfningar, skedde detta af den orsak, att han ej kunde taga på sitt ansvar att ej hafva tillrådt det vapens provvande — i den utsträckning fredliga förhållanden tillåta — på hvilket dock i ofredens dagar, menskligt att se, landets väl eller ve ytterst komme att bero, och ville departementschefen då tillika betona, att vid ett dylikt profs anställande endast en del af ändamålet skulle vinnas, om man allenast provvade hållfastheten af vapnets olika delar, men ej hela vapnet såsom sådant.

Arméfördelningarna vore i vårt härordningssystem antagna såsom de högsta enheterna, och i händelse af krig vore det närmast med dem, den högsta ledningen rörde sig. För att bedöma dessa s. k. slag-enheters användbarhet — hvarpå ju ytterst hela försvarsplanen måste

hvila — vore ej nog att veta, huru beskaffade i afseende på fältduglighet de olika infanteri-, kavalleri-, artilleri-, ingenjör- och trängafdelningar, hvaraf fördelningen bestode, i och för sig vore, utan det vore lika nödigt att lära känna, huru lätthandterliga eller svårhandterliga de vore, när det gälde inbördes samverkan.

Endast genom att sammanföra de olika truppförbanden af skilda vapenslag till en enda slagenhet blefve det ock möjligt att på praktiskt sätt ådagalägga, hvad som möjligen nu kunde brista i fråga om de högre stabernas mobilisering, samt att gifva stabspersonalen tillfälle att se och röra sig med de fältstarka trupp- och trängförbanden, med trupper och trängformationer till verkligen samma numerär och beskaffenhet som i fält. Icke minst viktiga blefve derjemte de rön, som komme att göras under de transporter, hvilka skulle förmedla truppernas inordnande i fördelningsförbandet och utträdande derur. Jernvägarnes transportförmåga komme då att på det ifrågavarande området uttagas till det yttersta, och de uppgjorda transportplanerna komme att underkastas eldprovet.

Det vore just känslan af ovisshet i fråga om en del af de viktiga spörsmål, som sammanhänge med en nutida armés mobilisering, som varit orsaken till de mobiliserings- m. fl. försök, som under senare tid företagits inom andra arméer, oaktadt en del af dessa hade att räkna med en krigserfarenhet af ganska ny datum. Sålunda företoges inom ryska armén esomoftast mer eller mindre omfattande försöksmobiliseringar, af hvilka de sista utförts år 1896, och året derförut hade i Frankrike anstälts en större dylik öfning med åtföljande manövrer af samtliga trupper tillhörande Paris' militärguvernemant. Äfven vårt broderland Norge hade ansett sig böra genom ett dylikt försök underkasta sin nya härordning ett prof, hvartill 1895 års storting beviljat ett anslag af 150,000 kronor, för hvilka ungefär 8,000 man af armén och 700 man af flottan jemte några kanon- och torpedbåtar sammandragits i skilda delar af landet till sådan öfning — ett försök som af hela landet följts med lifligaste intresse, och hvilket säkerligen skulle bära goda frukter för ordnandet af det gemensamma försvaret af skandinaviska halfön.

Med sådana exempel för ögonen och när det tillika toges i öfvervägande, hvilka fruktbarande resultat i fråga om arméns stridsberedskap nu omhandlade öfning vore i stånd att medföra, hade det förefallit departementschefen såsom en nödvändighet att söka vinna Kongl. Maj:ts

och Riksdagens bifall dertill, att en fördelning af vår armé måtte undergå ett prof af den beskaffenhet, hvarför departementschefen sålunda redogjort.

Ett bifall till denna framställning påkallade emellertid med nödvändighet införande af en ny bestämmelse i värnpligtslagen.

Äfven en annan lagstiftningsåtgärd i sammanhang med det nu ifrågasatta mobiliseringsförsöket hade varit synnerligen önskvärd, strängt taget ej, såsom den nyss vidrörda, för att möjliggöra mobiliseringsförsöket, utan för att göra detsamma så likt verklig mobilisering, att fruktbarande erfarenhet i större omfattning kunde hemtas derur, nemligen lagstiftning rörande mönstring och dermed sammanhängande anskaffning af hästar och fordon.

Då en arméfördelning hade behof af icke mindre än 4 à 5,000 hästar, och det ojemförligt största antalet af dessa tillika med talrika fordon måste anskaffas vid sjelfva mobiliseringen, insåges lätt, hvilken storartad apparat, som måste sättas i gång för detta ändamål, och hvilken planmessighet, som vore af nöden, om man ville vinna hvad som åsyftades.

För att under verklig mobilisering denna svåra fråga skulle kunna lösas, hade Riksdagen på Kongl. Maj:ts proposition antagit lagen af den 24 maj 1895 angående anskaffande af hästar och fordon för krigsmagtens ställande på krigsfot; men att för nu ifrågasatta ändamål tillämpa denna lag vore ej möjligt, emedan den, i det sammanhang den har med regeringsformens § 74, tydligen ej kunde användas annat än vid mobilisering för upprätthållande af rikets neutralitet eller för afvärjande af ett befaradt eller börjadt angrepp, hvarjemte det, oafsedt obehagliga ingrepp i den enskilda eganderätten, sannolikt blefve en allt för vidlyftig och måhända förlustbringande affär att med stöd af en utskrifningslag inköpa några tusen hästar för att efter ett par veckor åter sälja dem.

Hufvudsaken vore ej heller, att hästarne och fordonen *inköptes*, utan att vid försöksmobiliseringen de *former* i möjligaste mån följdes, som vid en verklig mobilisering skulle hafva iakttagits i fråga om hästanskaffning. När frågan gälde hästars hopbringande för verkligt krigsbruk, vore af nöden, att de blefve kronans egendom, men under kortare fredsöfningar, hvarom här vore fråga, fylde legda hästar lika väl ändamålet, och anskaffningssättet vore en underordnad fråga, blott man dervid kunde, såsom nämndt, i möjligaste mån lyckas använda samma former, som skulle iakttagas vid mobilisering i egentlig mening, på det man måtte komma till insigt i fråga om dessa formers ändamålsenlighet.

Det lagförslag, som departementschefen åsyftat, borde därför haft till ändamål att vid anskaffningen af hästar och fordon följa, i fråga om all dermed sysselsatt *personal*, ett förfarande, som i möjligaste mån motsvarade sättet att gå till väga vid verklig mobilisering, under det att hästarne och fordonen, hvilka skulle framföras till vissa mönstringsorter, der endast mönstrades, hvarefter de af dem hemsändes, som ej efter frivilligt aftal kunde legas. På detta vis hade förfaringssättet kommit att i ganska väsentliga delar likna en verklig mobilisering.

Men då en lag i detta syfte skulle — visserligen mot ersättning — åläggas en del af befolkningen en skyldighet, som, i betraktande af den jemförelsevis stora arbetskraft, som i och för mobiliseringen ändå toges i anspråk, kunde anses blifva allt för betungande, hade departementschefen ej trott sig böra ifrågasätta en sådan lagstiftning, utan ansåge, att åtgörandena för anskaffning af hästar och fordon inom den mobiliserande fördelningens hästutskrifningsområden måste — äfven med mindre fördel ur öfningssynpunkt — inskränka sig dertill, att allenast den militära personalen anlidades för att efter aftal med hästegarne inom fördelningen och på ett med mobiliseringsförhållandena i möjligaste mån öfverensstämmande sätt införskaffa upplysningar angående hästars och fordons antal och beskaffenhet samt till vederbörande utrustningsorter föra hvad som på frivillighetens väg kunde anskaffas inom fördelningens hästutskrifningsområden.

De hästar och fordon, som ej kunde, på sätt nu föreslagits, anskaffas, måste tydligen hopbringas genom legning å annat håll, och svårigheten vore egentligen blott att så hastigt erhålla kunskap om hvilket antal hästar och fordon, som ej på förstnämnda sätt kunde anskaffas, att ej tidsutdrägten vid legning af återstående häst- och fordonsantal åstadkomme ett fördröjande af mobiliseringen utöfver hvad planerna förutsatte.

Departementschefen hade därför föreställt sig att, i den händelse Kongl. Maj:t täcktes gilla hvad sålunda anförts och Riksdagen funnes villig att för sin del godkänna af Kongl. Maj:t i ämnet aflåten nådig proposition, Kongl. Maj:t derefter skulle snarast möjligt genom sina befallningshafvande införskaffa upplysning från de olika kommunerna i riket angående det antal hästar och fordon, som vederbörande egare kunde finnas villiga att till visst pris utlega för kronans räkning; och hölle departementschefen före, att vederbörande kunde vinna tillräckligt noggranna upplysningar i detta afseende genom att medelst länskungörelserna eller allmänna tidningar infordra skriftliga anbud. Härigenom vunne man på förhand kunskap om hvilket antal hästar, som kunde hop-

bringas inom en viss fördelnings hästutskrifningsområden, utan att röja hemligheten angående hvilken fördelning, som verkliga skulle erhålla mobiliseringsorder; och genom att sedan, med ledning häraf, träffa vilkorliga aftal i god tid med entreprenörer å olika håll (för hemlighetens bevarande äfven inom det fördelningsområde, der mobilisering skulle ega rum) rörande leverans af felande antal efter viss tids varsel, skulle det säkert varda möjligt att till ej allt för höga priser och i rätt tid anskaffa hvad som erfordrades.

Då icke desto mindre utgifterna för att på detta sätt anskaffa hela det för fördelningens mobilisering erforderliga, felande häst- och fordonsantalet blefve betydligt höga, hade departementschefen låtit sig angeläget vara att genom reduktion af sagda antal så långt, att mobiliseringsförsöket ej i afsevärd grad deraf komme att lida, söka minska ifrågasvarande kostnad. Minskningen ansåges lättast kunna ske vid mobilisering af arméfördelningens stora träng, och af denna anledning föresloges, att blott ungefär halfva antalet af dennas formationer måtte sättas på fältfot. Mobiliseringen blefve visserligen härigenom ej fullt i öfverensstämmelse med mobiliseringsplanerna, men när man af kostnadshänsyn måste vidtaga någon inskränkning, verkade inskränkingen här minsta rubbning, och då likväl alla i fält förekommande slag af trängformationer enligt en arméfördelnings mobiliseringsplan förekomme, blefve i allt fall tillfället att för framtiden inhemta lärdomar föga inskränkt.

Hvad slutligen beträffade kostnaderna i deras helhet för det ifrågasatta mobiliseringsförsöket, hade departementschefen med ledning af nu gällande mobiliseringsplaner låtit uppgöra en beräkning af desamma, innefattande alla de nödvändigaste utgifterna för en arméfördelnings mobilisering, densammas koncentrerung, öfning under 5 dagar samt återfärd till mobiliseringsorterna och afrustning, eller i tillhoppa 13 dagar, in- och utryckningsdagarne oberäknade; slutande summan å ett belopp af 685,334 kronor.

I fråga om nyssnämnda öfningstid och derpå grundadt kostnadsförslag, ville emellertid departementschefen påpeka, att sagda tid framgått ur en medeltalsberäkning, i det enligt mobiliseringsplanerna såväl stam som beväringmän — beroende på bostadsförhållanden och en del lämplighetshänsyn — inträffade å utrustningsorten på ganska olika tider. Till denna vid en exakt beräknings verkställande ganska svårhandterliga faktor hade derjemte kommit en annan synnerligen obestämd sådan i den omständigheten, att man ej ännu kände andra beväringklassens

storlek år 1898. Då de densamma tillhörande beväringarna för att enligt värnpliktslagen hafva fullgjort sin vapenöfningskyldighet måste, utom mobiliseringstiden, öfvas under en tid, motsvarande skilnaden mellan denna och 22 dagar, hade det bästa förfaringssättet syntts vara att, med frånseende af sist nämnda faktor, i tillämpliga delar använda de vid beräkningen af kostnad för hela arméns *verkliga* mobilisering följda grunder; och ansåge departementschefen, att den af nyss nämnda oviss- het framkallade svårigheten vid en exakt beräknings uppgörande lämp- ligen borde afhjelpas på det sätt, att vid behof en del inkallad beväring af äldre åldersklasser, efter de *under mobiliseringsåret* sig företeende om- ständigheter och sedan de deltagit i de *egentliga* mobiliseringsöfningarna, hemförlofvades för att dymedelst bereda tillgångar för avslutandet på lagenligt sätt af andra årsklassens vapenöfningar. Kostnaderna äfven härför låge följaktligen faktiskt inneslutna i nyss nämnda summa, ehuru detta ej framginge af beräkningens form.

Då kostnaden derjemte, såsom förut nämndt, beräknats med led- ning af nu gällande mobiliseringsplaner, men vid den tid, mobiliseringen borde ifrågakomma, efter den förbättrade härordningens genomförande, en arméfördelnings styrka torde blifva något större än nu, samt då der- jemte den hittills föreliggande erfarenheten ej lemnade tillräckligt stöd för beräkning af en del värden å naturaprestationer, hemställde departe- mentschefen, att förut nämnda slutsumma måtte utjemnas till 700,000 kronor, ett belopp som ock i departementschefens ofvan omnämnda ytt- rande den 2 januari 1896 angifvits såsom erforderligt.

Departementschefen ville dock härvid framhålla, att den nyss an- gifna summan angåfve kostnaden för arméfördelningens mobilisering, blott i den händelse Riksdagen beviljade de anslag, hvarom han i annat sammanhang hemställt för anskaffande af en del för armén i dess helhet nödvändig utrustning.

För att visa, såväl hvilka kostnader, som skulle förorsakas ensamt för dessa persedlars anskaffning vid den mobiliserande fördelningen, som äfven hvilka afsevärda belopp, som inbesparades genom den förut vid- rörda reduktionen af häst- och fordonsantalet samt i åtskilliga andra afseenden, hade departementschefen äfven låtit verkställa en annan be- räkning, af hvilken framginge, att en mobilisering af fördelningen, utan att dessa brister afhjelpes annat än i sammanhang med sjelfva mobili- seringen och utan att nyssnämnda besparingsåtgärder vidtoges, skulle, om den för öfrigt ordnades på samma sätt, kräfva en kostnad af 1,353,162 kronor.

Angående de af departementschefen sålunda omnämnda två beräkningar, tillåter sig utskottet hänvisa till statsverkspropositionen, hvarest de såsom bilagorna Litt. E. och F. finnas bifogade statsrådsprotokollet öfver landtförsvärenden.

Beträffande förslaget till lag angående vapenöfning för utrönande af härens krigsberedskap har statsrådet och chefen för landtförsvärdpartementet enligt det vid propositionen fogade statsrådsprotokoll öfver landtförsvärenden den 5 februari detta år, under återopande af hvad han till statsrådsprotokollet för den 14 nästförtgångne januari anført rörande nödvändigheten af en försöksmobilisering år 1898, och med framhållande, att den af honom nu föreslagna lagbestämmelse torde vara nödvändig, om sagda mobilisering skulle kunna komma till utförande, i öfrigt anført, att enligt gällande värnpligtslag kunde inkallande af beväringens första uppbåd eller större eller mindre delar deraf icke ega rum annat än dels till öfning enligt § 27 värnpligtslagen och dels, enligt § 28 samma lag, »då rikets försvar det kräfver», med hvilken sistnämnda bestämmelse utom all fråga afsåges förhållanden, som påkallade *verklig* mobilisering; och skulle mobilisering med det ändamål, hvarför departementschefen i sitt yttrande till statsrådsprotokollet den 14 januari detta år redogjort, kunna företagas, måste alltså för ändamålet en lag stiftas, enligt hvilken det blefve möjligt att till tjenstgöring inbeordra alla de beväringmän, som enligt fastställda mobiliseringsplaner beräknats skola ingå i den mobiliserande arméfördelningen, således äfven sådana beväringmän af första uppbådet, hvilka redan fullgjort sin fredstjenstgöring.

Då dylik lags erforderlighet alltså låge i sjelfva sakens natur, ansåge departementschefen, att i hufvudsak ingen annan motivering för densamma behöfdes än den, som innehölles i det nu sagda, hvaremot han ansåge sig böra angifva skälen till de detaljbestämmelser lagförslaget innehölle.

Han hade sålunda ansett, att lagen skulle afse allenast år 1898 och ega tillämpning endast på värnpligtige vid den del af hären, Konungen skulle ega bestämma, hvarigenom möjlighet lemnades för Konungen att afgöra, hvilken arméfördelning, som skulle mobilisera. Vidare hade tjenstgöringstiden för det inkallade beväringmanskapet föreslagits till

högst 15 dagar, i hvilken tid dock — i öfverensstämmelse med förhållandet under vanliga fredsöfningar — marscherna eller färden till och från utrustningsorterna samt in- och utryckningsdagarna icke skulle inräknas.

I sitt yttrande den 14 nästföretgående januari rörande kostnaderna för den försöksmobilisering, som föreslagits för utrönande af härens krigsberedskap hade departementschefen uppgifvit de för ändamålet inkallade beväringmännens tjänstgöringstid till 13 dagar, in- och utryckningsdagarna oberäknade, men på samma gång förklarar, att denna tid framgått ur en medeltalsberäkning, som utginge från de olika tider, å hvilka skilda kontingenter enligt mobiliseringsplanerna borde infinna sig å vederbörlig utrustningsort. Såsom då tillika påpekats, vore orsaken till denna tidsskilnad bland annat att söka i de ofta ganska vidt skilda afstånden emellan beväringmännens hemorter och mobiliseringsorten, men den väsentligaste orsaken vore dock den, att i regeln ej alla kontingenter, som skulle bilda ett truppförband, kunde mottagas på samma gång å sist nämnda ort. Under fredsöfningar, då samtidigt tjänstgöring blott ifrågakomme för en enda årsklass, medhunnas densammans utrustning på en dag, men vid mobilisering, då flera klasser skulle tagas i anspråk, och dessa ej allenast skulle beklädas, beväpnas, provianteras och inqvarteras, utan det truppförband, som af dem bildades, tillika skulle fördes med hästar och trängfordon, måste detta vidlyftiga arbete fördelas på flera dagar, hvilket återigen allenast då vore möjligt, när de olika beväringkontingenterna succesivt inträffade. Skilnaden i inställetid mellan de först- och sistkommande blefve härigenom — beroende i viss mån äfven på hvilken arméfördelning som ifrågakomme — ej obetydlig; men då alla de inkallade i regeln kunde hemförlofvas samtidigt, följde häraf, att vissa beväringmän komme att tjänstgöra längre än andra. Då emellertid den nu ifrågasatta lagbestämmelsen borde omfatta alla, vore tydligt, att, vid beräkning af maximitiden för dess gällande kraft, man, strängt taget, uteslutande bort taga i betraktande den *längsta* tjänstgöringstid, som kunde ifrågakomma.

Hade emellertid detta, i formelt afseende utan tvifvel riktigaste, tillvägagående följts, och den föreslagna lagen uteslutande afsett att gifva ett uttryck för de rent militära krafven, skulle de erforderliga tjänstgöringsdagarna hafva bort upptagas till ett antal, som åtskilligt öferskjutit de nu föreslagna femton, beroende derpå, att enskilde beväringmän eller ett färre antat kontingenter inträffade särdeles tidigt i jemförelse med det stora flertalet; men då dessas häraf följande längre tjänstgöring kunde anses innebära en orättvisa och dessutom för åtskilliga af dem skulle förorsaka afsevärda ekonomiska olägenheter, hade

det syntes departementschefen som en bjudande nödvändighet att — om än sagda olikhet ej alldeles kunde utjemnas — åtminstone söka göra den så föga betydande som möjligt, utan att likväl mobiliseringsplanerna i några väsentliga delar frånginges.

I det sålunda anförda vore alltså orsaken att söka dels dertill, att en maximitids införande i lagen ifrågasatts, oaktadt tjenstgöringen ju ändå ej kunde fortgå längre än anslagna medel medgäfvé, och dels dertill, att denna maximitid föreslagits så kort, att en ytterligare förkortning deraf skulle omöjliggöra hela mobiliseringsöfningen såsom sådan, och blefve det sedan krigsstyrelsens uppgift att genom lämpliga åtgärder söka neutralisera de olägenheter, som departementschefen insåge skulle blifva en följd af en så trång begränsning af tiden.

Om departementschefen sålunda, äfven med eftersättande i någon mån af de militära krafven, föreslagit en så kort öfningstid som möjligt, förklarade han sig deremot nödgas på det bestämdaste framhålla nödvändigheten af att i fråga om inkallelseordernas åtlydande måtte få tillämpas hvad i § 31 värnpligtslagen stadgades angående krigstjenstgöring. En blott penningeplikt för uteblifvande från tjenstgöringen vore — såsom de vanliga fredsöfningarna noggsamt ådagalade — en allt för otillräcklig garanti för de värnpligtiges inställelse, och då ett mycket viktigt ändamål med mobiliseringsförsöket vore att utröna, huru mangrant beväringmännen vid en *verklig* mobilisering skulle inställa sig, komme föga lärdom i detta stycke, så väl som i många andra, att vinnas, i fall ej samma ansvar drabbade de uteblifvande som vid verklig mobilisering, d. v. s. ansvar enligt krigslag.

Då departementschefen emellertid till fullo insåge, huru ingripande i de enskildes borgerliga förhållanden den föreslagna lagen i sin tillämpning komme att blifva, hade han ansett sig tillika böra föreslå en utväg, hvarigenom i vissa fall, t. ex. vid värnpligtiges vistelse utomlands eller å synnerligen aflägsen ort m. m., Konungen måtte kunna meddela befrielse från inställelse till tjenstgöringen; och afsåge det i lagförslaget införda stadgandet, att tjenstgöringen skulle ega rum enligt de närmare bestämmelser, Konungen meddelade, alltså ej allenast ordnandet enligt mobiliseringsplanerna af de värnpligtiges olika tjenstgöringsförhållanden och hvad härmed sammanhängde, utan ock rätten att från all inställelse fritaga värnpligtige, som skulle hafva synnerligt stort men af en inkallelse till deltagande i försöksmobiliseringen, och dylikt.

I fråga om de bestämmelser, lagförslaget för öfrigt innehölle, ansåge departementschefen att någon motivering icke erfordrades.

I ett afseende, nemligen i fråga om de i öfningen deltagandes aflö-

ning, borde emellertid särskilda bestämmelser meddelas, då värnpligtslagen i detta hänseende icke innehölle något uttryckligt stadgande.

Beträffande förslaget angående dagaflöning åt värnpliktig vid tjänstgöring i visst fall under år 1898 har departementschefen enligt statsrådsprotokollet öfver landtförsvarsärenden den 5 februari detta år, hvilket finnes bifogadt propositionen i ämnet, erinrat derom, att värnpliktig vore vid tjänstgöring enligt § 27 värnpligtslagen berättigad att uppbära, bland annat, dagaflöning med 50 öre för hvarje öfningsdag, deraf 20 öre till honom kontant utbetalades och återstoden för hans räkning insattes i postsparbanken.

På sätt, som framginge af den vid protokollet för den 14 januari 1896 fogade, med litt. E betecknade beräkningen af kostnaderna för den af Kongl. Maj:t till utförande under år 1898 föreslagna försöksmobiliseringen, hade emellertid ifrågasatts, att dagaflöning till de i öfningen deltagande värnpligtige skulle i allmänhet utgå med allenast 20 öre om dagen till hvarje värnpliktig.

I det förslag till lag angående vapenöfning för utrönande af härens krigsberedskap, som Kongl. Maj:t, för möjliggörande af nämnda försöksmobilisering, beslutat förelägga Riksdagen, föresloges bland annat, att i fråga om sagda öfning i allmänhet skulle gälla, hvad i värnpligtslagen finnes stadgadt angående värnpligtiges tjänstgöring under fredstid.

Vid sådant förhållande och då i värnpligtslagen i fråga om värnpligtigs rätt till dagaflöning finnes stadgadt, att värnpliktig vore berättigad att erhålla sådan »enligt särskilda bestämmelser», ansåge departementschefen vara nödigt, att derest dagaflöning till lägre belopp än 50 öre om dagen skulle kunna utbetalas till värnpliktig, som till mobiliseringsöfningarna inkallades, särskilda bestämmelser härom med Riksdagens medgifvande utfärdades.

Att beloppet af dagaflöningen föreslagits till allenast 20 öre om dagen, motsvarande den till de i vanliga fredsöfningar deltagande värnpligtige kontant utbetalade delen af dagaflöningen, berodde på nödvändigheten att så mycket som möjligt minska kostnaderna för mobiliseringsförsöket.

Emellertid hade departementschefen icke ansett sig böra ifrågasätta, att dagaflöningen skulle till *alla* i mobiliseringsförsöket deltagande

värnpligtige utgå med allenast 20 öre. Till de värnpligtige nemligen, som för fullgörande af sin vanliga tjenstgöring enligt § 27 värnpligt-lagen komme att deltaga i mobiliseringsöfningarna, borde dagaflöning utgå med vanligt belopp, 50 öre om dagen, och endast i den händelse de skulle komma att under år 1898 tjenstgöra längre tid, än dem enligt nämnda § eljest ålegat, skulle på dem tillämpas bestämmelsen om dagaflöning af allenast 20 öre om dagen för den öfverskjutande tiden.

Hvad anginge de i öfningen deltagandes rätt till öfriga i värnpligt-lagen omförmälda förmåner och särskildt marschaflöning, skulle naturligtvis gällande bestämmelser för vanlig fredstjenstgöring tillämpas.

Kongl. Maj:ts ifrågavarande tre framställningar hafva blifvit till sammansatta stats- och lagutskottet öfverlemnade. Vid deras behandling har utskottet ansett sig böra fästa hufvudvigten vid det uti propositionen n:o 37 framställda lagförslag, såsom grundläggande såväl för frågan om det i statsverkspropositionen äskade anslaget som för den särskilda bestämmelsen angående dagaflöning.

För den föreslagna försöksmobiliseringen har departementschefen framhållit flera skäl, och utskottet vill ej förneka att genom en sådan mobilisering fördelar för försvaret i viss mån skulle vinnas derigenom, att den nuvarande härordningen blefve mera omfattande pröfvad än som nu under fredstid sker. Men utskottet anser, att en så dyrbar åtgärd som en försöksmobilisering, i fall den skulle befinnas oundgängligen nödvändig, icke lämpligen bör ega rum förr än man kan blifva i tillfälle draga all den nytta deraf, som i militäriskt hänseende är möjlig. Detta kan, enligt utskottets mening, icke ske förr än den nya härordningens ökade öfningstid kommit alla första uppbådets åtta årsklasser till del, hvilket ännu icke år 1898 blifver förhållandet.

På grund af hvad sålunda anförts hemställer utskottet:

1:o) att Kongl. Maj:ts i propositionen n:o 37 gjorda framställning med förslag till lag angående vapenöfning för utrönande af härens krigsberedskap icke må af Riksdagen bifallas;

2:o) att Kongl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjerde hufvudtiteln i punkten 30 gjorda fram-

ställning angående anslag till en försöksmobilisering
ej må vinna Riksdagens bifall; samt
3:o) att Kongl. Maj:ts i propositionen n:o 38
gjorda framställning angående dagaflöning åt värn-
pliktig vid tjenstgöring i visst fall under år 1898
icke heller må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 22 april 1897.

På det sammansatta utskottets vägnar:

G. BRUZELIUS.
